

1. 2010-06-13 Familien Aastrup i Wilstersgade:

Torben Aastrups levnedbeskrivelse for tiden, familien boede i Wilstersgade 12 og arbejdede i Wilstersgades Maskinsnedkeri i Aarhus.

Anledningen til artiklen var en henvendelse fra ejerforeningen Karré 81 for karréen omkranset af Wilstersgade, Holbergsgade, Halssti og Ewaldsgade om at skrive lidt historie om kvarteret, som jeg havde oplevet det gennem barndommen og efterfølgende.

Artiklen er i sin helhed efterfølgende afleveret til Dansk Folkemindesamling, hvor den vil være offentlig tilgængelig. Artiklen blev efterfølgende anledning til, at jeg begyndte at forske i familiens liv og arbejde i vores ejendomme i Wilstersgade 12 og områdets historie tilbage fra begyndelsen af 1800-tallet og frem til i dag. Undervejs har jeg fået viden, som selv ikke min familie har vidst noget om. Det er blevet til mange artikler og viden om vores slægts tilknytning til området gennem 3 generationer. Det er planen, at artiklerne med tiden skal afleveres til Aarhus Stadsarkiv. Indtil da kan de læses på min hjemmeside: <http://www.aastrup.de/> under afsnittet Aarhus-Historie

Klik på dette [link](#), som viser placeringen af forhuset Wilstersgade 12, matr. nr. 362a.

Klik på dette [link](#), som viser placeringen af fabriksbygningerne Wilstersgades Maskinsnedkeri, Wilstersgade 12A, matr. nr. 362q.

Viby J, den 13-06-2010, visse mindre ajourføringer 20-03-2012 og 14-09-2017 Torben Aastrup

2. Indholdsfortegnelse:

1. 2010-06-13 Familien Aastrup i Wilstersgade:.....	1
2. Indholdsfortegnelse:	1
1. Familien på 2. sal i Wilstersgade 12:	2
Figur 1 Wilstersgade 12 og 10, 1946 Knud Erik Aastrup	3
2. Rengøring og julegås i Wilstersgade:	4
Figur 2 Karin på tørrepladsen i Wilstersgade 12, omk. 1950 Knud Erik Aastrup.....	4
3. Fra kravlestadiet til boldspil og hønseringe:.....	4
Figur 3 Torben i kravlegården i Wilstersgades Maskinsnedkeri, 31-07-1947 Knud Erik Aastrup	6
4. På skadestuen:	6
Figur 4 Arret i panden på Torben, 1952	7
5. Gadekampe, postvæsen og kælkning:	7
Figur 5 Torben bærer brædder, 1949 Knud Erik Aastrup.....	9
6. Drikkepenge til trambuschaufføren:	9
Figur 6 Trambussen, 1951 Århus Sporveje	10
7. Skolegang og zoo-besøg:	10
Figur 7 5. B Læssøesgades Skole, 1958	11

8.	Ostebutik, supermarked og andre butikker:	11
	Figur 8 Cykelforretningen Montana ved P. Dubgaard, omk. 1933, familiefoto	13
9.	Håndværk og industri i sidegaderne til Frederiks Allé:	13
10.	Wilstersgade 12A, maskinsnedkeriet og håndværkerne:	13
	Figur 9 Bestyrelsen ved Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Fagforenings 35 års jubilæum 03-08-1930	14
	Figur 10 Peder ved keblemaskinen, 16-08-1946 Fønnesbergs Forlag	15
11.	Tiden efter 1955:	16
	Maskinsnedkeri, tømrervirksomhed og paneler	16
	Figur 11 De nyeste bygninger i Wilstersgades Maskinsnedkeri, 1971 Knud Erik Aastrup	17
	Wilstersgade 12.....	17
	Figur 12 Wilstersgade 12 med moderne vinduer tilbageført til dannebrogsvinduer i 2010, 08- 02-2002 Torben Aastrup.....	19
12.	Personer og steder knyttet til levnedbeskrivelsen:	19
	Steder:	19
	Personerne:.....	20
13.	Efterskrift:.....	21
	Mors død.....	21
	Flytningen fra Jordbrovej til Wilstersgade.....	21

1. Familien på 2. sal i Wilstersgade 12:

Familien Aastrup bestående af min [RN0108] far, min [RN0182] mor, min [RN0183] halvbroder og [RN0184] jeg selv født i juli 1946 flyttede den 27-02-1947 [se Efterskrift] fra Jordbrovej 4 II th nord for Aarhus Universitet til lejligheden på 2. sal i Wilstersgade 12, et forhus mod gaden opført i 1899 med industri- og håndværksvirksomhederne i en separat bygning inde i gården. Begge bygninger var ejet af min [RN0102] farfar og min far.

Lejligheden på 2. sal var på 3 værelser, entré, køkken og wc på i alt 75 m². Den var varmet op af en kamin, men der var kun koldt vand i vandhanerne. Oprindeligt var der wc-tirader i gården, efter hvad en tidligere beboer har fortalt, men på et tidspunkt længere tilbage i tiden måske i forbindelse med en væsentlig om- eller tilbygning i 1932 var der installeret wc med håndvask ved at adskille dette rum fra køkkenet.

Lejligheden havde to stuer mod gaden, den ene spisestue med adgang til køkkenet og den anden dagligstue. Sidstnævnte var med sofamøbler og blev især anvendt, når vi havde gæster. Værelset ud mod gården var indtil sommeren 1948 soveværelse for hele familien på 2 voksne og 2 børn. I denne sommer kom min [RN0185] søster til, men i løbet af efteråret flyttede min bror tilbage til sin far i København. Men to børn var helt almindeligt dengang - dog trak en række børnerige familier statistikken op.

Når familien flyttede fra en nyere lejlighed opført i 1938 med samme størrelse antal værelser + badeværelse og centralvarme til en noget ældre lejlighed med kakkelovn og kun koldt vand i hanerne var årsagen den, at min far dels kom tættere på sin arbejdsplads, men nok så meget at den relativt nye lejlighed på Jordbrovej var dyr i husleje. Badeværelset var ikke det store plus i 1947, eftersom der kun var varmt vand til badning én dag om ugen! Følgvirkningerne af krigen og manglen på fremmed valuta satte her sine tydelige spor.

Familien boede på 2. sal til 21-04-1955, hvor det langt om længe lykkedes min far at få en større lejlighed på 100 m² fordelt på 4 værelser i Hans Broges Gade 16 III nok med centralvarme men med fælles brusebad i kælderen. Vi fik først i badeværelse i 01-10-1959, da vi flyttede ind i vores nye hus på Hestehavevej 2D i Højbjerg.

I stuelejligheden, hvor der oprindeligt havde været købmandsbutik, boede min [RN0111] oldemor nogle få år fra 1952, og indtil hun kom på alderdomshjem.

Figur 1 Wilstersgade 12 og 10, 1946 Knud Erik Aastrup

Her Wilstersgade 12 til venstre og nr. 10 til højre. I højre vindue på 2. sal sidder et gadespejl, så man kunne holde øje med den gående trafik. Det sås især i stuelejlighederne, hvor man rigtig kunne følge med i, hvem der kom og gik i gaden.

2. Rengøring og julegås i Wilstersgade:

Min mor var som hovedparten af datidens gifte kvinder hjemmegående og sørgede for det huslige, hvor rengøring, tøjvask, indkøb og madlavning var en væsentlig del af dagens gøremål.

Rengøringen skete dengang som i dag, støvsugeren og tæpper på gulvene var almindelige, der blev dog brugt mere knofedt og færre kemikalier for at holde fladerne rene. Tøjvask skete i vaskehuset, som lå i forlængelse af kælderens. Her var der indbygget en stor gruekedel, hvor kogevasken foregik. Et tungt arbejde, når de store stykker tøj skulle trækkes op af kedelen, vrides og hænges til tørre på tørrepladsen, der var førstesalen af det, som i dag er vaskehus og tørrerum.

Grundet dårlige opbevaringsforhold og husholdningernes små indtægter (Frederiksberg er oprindeligt bygget til byens arbejdere, som dengang fik lønnen udbetalt hver uge) måtte mødrene hver dag gå på indkøb til den varme aftensmad. I de fleste køkkener skete madlavningen på gasblus og evt. med en gasovn.

Havde man ikke gasovn, kunne man mod betaling få julegåsen stegt hos bageren på hjørnet af Holbergsgade/Wilstersgade i nr. 11. Det var også her, at man købte franskbrød og ikke mindst flødeskumskager, når fruene gik på kaffevisitter. Rugbrødet købte man ½ og hele brød i ismejeriet, fordi dette brød allerede dengang blev bagt på de store brødfabrikker, som vi jo også kender det i dag.

Figur 2 Karin på tørrepladsen i Wilstersgade 12, omk. 1950 Knud Erik Aastrup

Her er min søster i fuld fart hen ad tørrepladsen med maskinsnedkeriet i baggrunden.

3. Fra kravlestadiet til boldspil og hønseringe:

Før jeg begyndte at gå i skole, stod vi op, efter at min far var gået ned på fabrikken, hvor de begyndte kl. 7 fra mandag til og med lørdag. Morgenmaden bestod bl. a. af tvebakker med varm

mælk, kanel og sukker over. Medens min søster og jeg spiste dette "sunde" måltid, læste min mor i det nyeste Anders And blad eller om Rasmus Klump købt hos boghandler Larsen i Frederiks Allé 111?.

Der var mange børn i kvarteret dengang. Daginstitutioner var der få af, et børneasyl i Sankt Pauls Gade og et fritidshjem i Nordborggade på Langenæs. Sådanne institutioner var dengang forbeholdt enlige mødre, for at de kunne passe et arbejde.

Jeg har formodentlig ikke fået lov til at lege på gaden, før jeg havde en vis alder. Til gengæld kunne jeg så være inde i gården, hvor de voksne holdt et øje med mig. Min far skriver nemlig i sommeren 1947, hvor jeg altså var 1 år gammel:

"Hele sommeren har Torben opholdt sig i kravlegården lige fra morgen kl 8 til aften kl 5. Er kendt med alle arbejderne og sludrer med enhver der kommer derned. Farfar er han glad for, de tager en ordentlig sludder flere gange om dagen. Der er noget at se på hele tiden, når han keder sig lidt, står han som en slagen bokser i hjørnet af kravlegården. Pedersen er hans særlig gode ven. Når han [Torben] kommer ind på værkstedet sætter han sig på enden og kører i spånerne eller over hele værkstedet, så sikken en buksebag der bliver. Han er næsten ikke til at få fra maskinerne, han er meget interesseret i at se dem køre. Torben kravler på en særlig måde.

Han sidder på enden og slår hænderne i jorden og så går det fremad som en frø. Det ser meget sjovt ud og der er fart på. Han kan nu også kravle på alle fire, men det er meget sjældent."

Den 19-10-1947 fortsætter min far: *"I dag har Torben foretaget de første skridt alene uden støttepunkt fra køkkendør til kamin" [oppe i lejligheden].*

Min mor har senere hen fortalt, at min specielle kravleteknik gjorde, at jeg ikke havde brug for at gå. Jeg kom jo rundt uden problemer.

Da jeg blev større, legede vi så på gaden og i gårdene, nogle gange endda på skråningerne ned til jernbanen, omend det var forbudt og blev overvåget fra kommandotårnet.

Vi var for det meste henvist til at lege på gaden, for de små haver og gårde var på alle måder omkranset af plankeværk og andre forhindringer, og ejerne af disse ejendomme forsøgte på denne måde at holde haverne for sig selv. Det var generelt for hele byen, børn skulle ses men ikke høres. Det er faktisk først i nyere tid, at man med de såkaldte gårdsaneringer har fået lagt plankeværkerne ned. Men de små haver eksisterer jo som bekendt fortsat i karré 81.

Men vi måtte være i nogle af de større ejendommers gårde, og her var boldspil en populær leg, fodbold for drengene og Antonius hen over plankeværket mellem to gårde for pigerne. Men sjipning og hinke i rude var pigernes foretrukne leg. Vi kunne også spille med hønseringe (især for pigerne) eller marmorkugler (især for drengene), hvilket ofte foregik ude på fortovet. Her kunne de dygtigste så vinde hønseringe og kugler fra de mindre dygtige, så det fik jo hurtigt en ende, hvis man spillede med de større børn.

Maskinsnedkeriets store gårdplads var selvfølgelig lukket område i dagtimerne, men efter fyraften var det blandt de store skolebørn populært at lege put og tage-til-fange-lege på det store areal. Men i takt med, at aktiviteterne blev mere og mere omfattende i maskinsnedkeriet og hos de mange håndværkere, blev adgangen indskrænket med låge og pigtråd.

Figur 3 Torben i kravlegården i Wilstersgades Maskinsnedkeri, 31-07-1947 Knud Erik Aastrup

Torben i kravlegården foran maskinsnedkeriets lille kontor. *Bestiller I noget?* skriver mor i fotoalbummet.

4. På skadestuen:

Dog havde jeg en fordel i forhold til de andre børn, jeg kunne invitere inden for til leg i sandkassen, som var et langt stykke ubebygget jord fyldt med sand langs med den gamle fabriksejendoms nordside i skellet mod husene i Hallssti nr. 41 og 43. Det er jordstykket på nordsiden af, hvad karréens beboere efter byfornyelsen nu kalder Ruinen, et stump af nordmuren.

Det var jo et fortrinligt sted at grave og rode, eftersom arealet var lukket helt inde, kunne fabrikken ikke bruge det til noget. Så derfor måtte vi lege der.

I 6 års alderen var vi et hold på 4-5 børn fra de omliggende ejendomme bl. a. fra nr. 14. Vi var et sjak, som skulle grave et betonrør lodret ned i sandet, nogle skulle grave og en skulle være formand. Formanden stod på en liggende tønd, hvorfra han/hun kunne styre projektet.

På et tidspunkt greb en af pigerne fat i mig og meddelte, at nu ville hun være formand, hvorefter jeg faldt ned og knaldede panden imod betonrørets kant. Det gav jo lidt af en flænge i panden, og med mig liggende på mors køkkenbord meddelte hun min far, at han måtte tage på skadestuen med mig, for det var mere, end hun kunne klare. Så jeg blev jeg af en af Zonens ambulancer bragt til skadestuen på Kommunehospitalet og lagt på operationsbordet.

Lægen spurgte mig, om jeg ikke kunne synge en sang for dem, og jeg sang så Tinge-Linge-Later, Tin-Soldater, medens de satte nogle små metalklemmer i såret. Det blev lavet så godt, at vores egen læge bagefter havde store problemer med at fjerne forbindingen, som blod som en bedre lim havde klistret til panden.

På vejen hjem med ambulancen fik jeg lov til at trække i udrykningshornet, en lille mekanisk pumpe ved medchaufførens side.

Figur 4 Arret i panden på Torben, 1952

Arret over næseroden forsvandt først efter mange år.

5. Gadekampe, postvæsen og kælkning:

I min barndom fra 1947 og til jeg begyndte i skolen i 1953, tilbragte jeg en stor del af tiden i maskinsnedkeriets mange kroge og værkstedet. Jeg fik lov til at bevæge mig rundt, hvor jeg havde lyst til også blandt maskinerne. På min første trehjulede cykel kørte jeg rundt på gangarealerne, der hele tiden ændrede sig, når træet blev flyttet rundt til behandling i de forskellige maskiner. Senere hen fik jeg en lille pedalbil, som jeg også kunne køre rundt med.

Vore dages børn kører også rundt på deres mooncar på børnehavens legeplads, men jeg havde en meget længere bane, som ustandselig ændrede sig.

Eftersom der var uanede mængder af materialer i træ i form af klodser og stumper af brædder, som fabrikken betragtede som affald, havde jeg også rig adgang til at save, sømme og bore med det håndværktøj, som var på værkstederne på 1. sal. Så lang tid før vi fik sløjld i skolen, havde jeg fået erfaring med at arbejde i træ, træsplinter og tømmerlus. Mine børnebørn er henvist til de samme sysler i et pulterrum.

Fabrikken havde jo også papirarbejde, så jeg havde derfor adgang til papir, blyanter, skrivemaskine og andre kontormaterialer.

Det lykkedes mig engang, før jeg kom i skole og lærte at stave, at gøre det autoriserede Postvæsen vred, fordi jeg sendte et brev med en volapyk-adresse på. Jeg skulle lige vise mig over for en legekammerat, at jeg kunne skrive blindskrift, så adressen blev også derefter. Postvæsenet kunne jo af naturlige grunde ikke aflevere det frankerede brev, men kunne jo sagtens returnere det til afsender, der var trykt på konvolutten. Gemt under skrivebordet overhørte jeg min far med stoisk ro modtage en skideballe af et ophidset postbud.

Dengang ordnede virksomhederne jo mange ærinder ved personlig henvendelse. Så jeg blev sat op på et sæde på stangen af min fars cykel, når han tog i banken (Danske Bank, Bruunsgade Afd.), betalte regninger eller fornyede lotterisedler, der dengang skulle ske hos ansatte kollektører, der havde en lille biindtægt til supplement af pensionen ved dette job.

Det gik aldrig galt på værkstedet, jeg er aldrig kommet til skade ved en maskine eller har væltet brædder ned over mig. Om jeg så fik høreskade af at færdes blandt de meget støjende maskiner, er en anden sag. Min far led på sine sene år af tinnitus, som måske stammer herfra.

Men ellers var der blandt drengene af og til slåskampe. Man grupperede sig efter kvarter eller blot dem på den anden side af gaden, og som så af grunde, jeg forlængst har glemt, begyndte at slå med de bare næver. Det har aldrig været mig at slås, det gør for ondt, når man ikke hører til blandt de stærkeste. Men jeg havde en fordel, jeg kunne forsyne min gruppe med pinde og kæppe til true med.

Om vinteren kunne vi kælke på en skrænt ned til jernbanen for enden af Ankersgade 10. Og kælkning var lige så populært og sjovt dengang som i dag, blot var kælkene med jernmeder meget tungere at trække op ad bakken med.

På et tidligt tidspunkt blev jeg på min måde involveret i fabrikkens drift. Jeg begyndte at bære brædder, som dengang blev flyttet rundt mellem maskinerne af arbejdsdrene. Jeg efterlignede de voksne i min leg, havde pibe i munden, og ikke ret gammel fik jeg min første overalls magen til min fars. Fejning af gård, gulve og maskiner og snerydning var jeg helt ferm til og på niveau med en voksen omend med et lavere tempo.

Det med at hjælpe til på fabrikken holdt ved i varierende omfang helt frem til, at min mor solgte den efter min fars død i 1979. Fra studentertiden var det dog det administrative, som jeg havde fornøjelsen af.

Figur 5 Torben bærer brædder, 1949 Knud Erik Aastrup

Torben bærer med sin uundværlige pibe i munden brædder fra afkorterens i den åbne port til højre. I baggrunden under halvtaget er døren ind til tørreovnen, hvor det våde træ blev tørret, så det ikke efterfølgende slog sig. Bag de åbne porte ligger i dag kommunens bofællesskab i Halssti 39.

6. Drikkepenge til trambuschaufføren:

Mine [RN0214, RN0215] bedsteforældre på min mors side boede i København, så her rejste familien samlet, når de skulle besøges.

Noget andet var det jo med min bedsteforældre på min fars side. I sagens natur boede de i byen nærmere betegnet i villa Bakken på Duevej 16 vest for Handelshøjskolen i det, som man dengang ud fra vejenes fuglenavne kaldte Pipkvarteret.

Der var selvfølgelig for langt at gå for min søster og jeg. Min far kunne cykle, mor var mere til bussen.

Men det skete selvfølgelig, at min far og mor skulle have en friweekend, og vi to børn så skulle passes af [RN0107] farmor og farfar på Bakken. Med mor havde vi lært, at linie 3 bussen kørte ad Viborgvej, hvor vi stod af ud for transformator-stationen. Men far gjorde det smartere. Han tog med os ned på Banegårdspladsen, hvorfra trambus linie 3 kørte til Pipkvarteret. Placerede os foran i bussen og aftalte med chaufføren, at han skulle sætte os af på Viborgvej. Chaufføren fik en lille erkendtlighed for ulejligheden, og så kørte vi pavestolte placeret på de bedste pladser i hele bussen, nemlig ved siden af chaufføren. Datidens bybusser blev kaldt trambusser og havde en noget anden komfort i forhold til nutidens, ikke mindst støjen var høj grundet motorens placering inde i bussen umiddelbart ved siden af chaufførens plads.

Figur 6 Trambussen, 1951 Århus Sporveje

Det for børn eftertragtede sæde med motoren i midten. Udgang til højre for sædet.

7. Skolegang og zoo-besøg:

På vores side af Frederiks Allé hørte vi til Læssøesgades Skole. Jeg husker dengang, at min mor i efteråret 1952 tog mig med til indskrivning til 1. klasse, som administrativt skete på Ingerslev Boulevards Skole. En stolt dag.

Børnehaveklassebegrebet eksisterede ikke dengang, så 1. klasse var det første møde med skolesystemet. Læssøesgades Skole var en af byens store skoler med omkring 800 elever.

Vi var seks 1. klasser, tre pigeklasser og tre drengeskoler. Selvom vi i 1955 flyttede til en større og bedre lejlighed i Hans Broges Gade 16, så blev jeg gående på Læssøesgade Skole, indtil jeg i 1. mellem (6. klasse) kom på Marselisborg Gymnasium.

Vi gik alle sammen til fods frem og tilbage til skolen i de små klasser. Cykler til børn var af økonomiske årsager ikke et almindeligt syn, mange halvstore børn startede med deres mors aflagte cykel med sadlen neddrolet til børnehøjde.

Min vej til skole var Wilstersgade, Holbergsgade, Ankersgade og Læssøesgade, hvor den sidste del var langs med Frederiksbjerg Trælasthandel og Aarhus Dampvæveri. Hvor Lokalcenter Frederiksbjerg nu ligger, fyldte trælasthandlen det meste og en række håndværkere/vaskeriet resten.

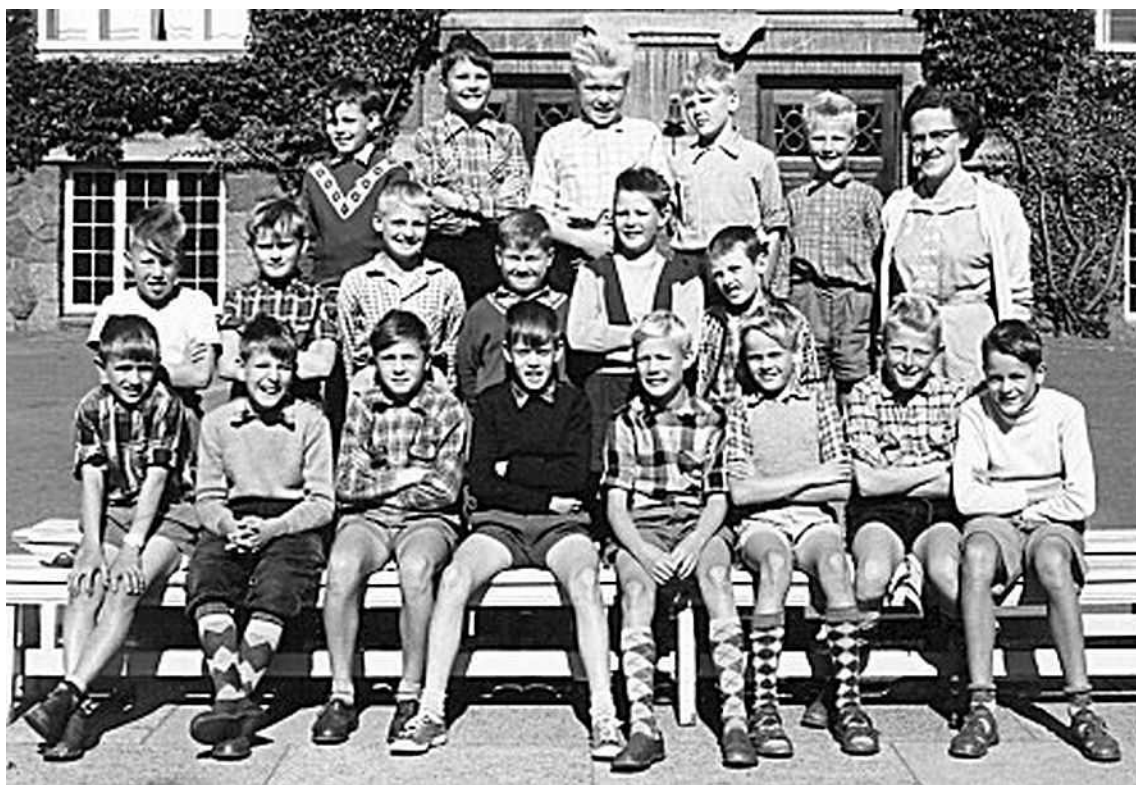
I alle de fem underskoleklasser havde vi én klasselærerinde til dansk, frk. Hjort, én regnelærer hr. Thomsen og nogle få faglærere til sang, gymnastik og håndgerning/sløjde. Disciplinen var stor, men udbyttet af undervisningen tilsvarende højt.

Når vi gik hjem fra skolen kunne vi blive mødt med tilråb fra de større børn: "Første rotter, skider på potter, gemmer det til julegodter." Men herudover var der ikke tendenser til, hvad vi i dag kalder mobning.

I frikvarterene var alle elever ude i den store skolegård, og når der blev ringet ind, stillede alle op i klasseorden med de ældste klasser forrest. Véd den arme stodder, som ikke stod stille og holdt sin mund. Blev det opdaget af gårdlæreren (der var altid 2), blev man sendt ind til væggen, et hjørne lige inden for døren, hvor man stod til skue for alle, medens de andre børn klassevis gik op til deres klasselokale. Herefter fik man valget mellem en lussing eller en eftersidning, og lussingerne sad løse på den skole.

Den årlige skoleudflugt kunne bestå i, at de små klasser gik fra Læssøesgade til Zoologisk Have på det modsatte hjørne af, hvor Tivoli Friheden ligger i dag. Så fik vi en dag til at gå med at "beundre" og fordre de udstillede dyr med de specielle hundekiks og makaroni. Dyrene var sikkert buret inde i nogle indhegninger, hvis størrelse i dag nok vil blive betragtet som dyrplageri.

Men var vejret godt, så sørgede vi jo selv for underholdningen, og vi viste jo heller ikke bedre.

Figur 7 5. B Læssøesgades Skole, 1958

Klasserbillede af Læssøesgades Skoles 5. B fotograferet i foråret 1958 i skolegården. Det er Torben nr. 3 i forreste række fra højre.

8. Ostebutik, supermarked og andre butikker:

Indkøb til dagens madlavning skete i en af de mange butikker, der lå i de omkring liggende gader eller i Frederiks Allé. Kolonialvarer, brød mælk blev købt i de små gader, kød, fisk, grøntsager i Frederiks Allé. Tøj og andre fornødenheder blev købt på Frederiksberg eller i centrum af Aarhus.

Køleskabet eksterede ikke i de private husholdninger, men i vores køkken havde far installeret et isskab, der svarer til moderne tiders køleskab, men hvor en stor isblok sørgede for nedkølingen af madvarerne. Blokken købte man i et af de nærliggende ismejerier.

I krydset Wilstersgade/Holbergsgade lå der en bager i Holbergsgade 11 og to købmænd i henholdsvis Holbergsgade 10 og 12. På det tredje hjørne var og er der en mindre ejendom uden forretninger. Ellers var "markedsførings-strategien" dengang, at butikkerne blev placeret på gadehjørnerne.

I krydset Wilstersgade/Ewaldsgade lå der et ismejeri i Ewaldsgade 17 og en butik muligvis grønthandler i Ewaldsgade 15.

I Ewaldsgade lå der yderligere et ismejeri i nr. 8? og på den modsatte side af omkring nr. 7 en rulleforretning.

I vores ejendom Wilstersgade 12 var stuelejligheden også købmandsbutik, hvad de gamle billeder og en fortsat eksisterende lem i stuegulvet vidner om. Denne butik har dog ikke eksisteret i min tid.

Den ene købmandsforretning på hjørnet af Holbergsgade/Wilstersgade i nummer 12 blev afløst af en skomager, som til gengæld ikke lod sig udkonkurrere af supermarkederne. Han havde en trofast kundekreds og holdt ud, indtil han gik på efterløn/pension til stor sorg for de mange, som fik sko og senere hen støvler repareret. Skomagerfaget blev så til gengæld udkonkurreret af moderne tiders Køb og Smid Væk mentalitet.

I Frederiks Allé var der mange butikker, og de eksisterer stort set alle i dag om end med et andet varesortiment. En fiskehandler, osteforretning, Kehlets foto, apotek og boghandler er forsvundet. Frederiks Allé har dengang været en flot strøggade, og hvem kan i dag forestille sig fortov i 6 meters bredde på begge sider af alléen.

I Frederiks Allé 126 havde vores tante [RN0290] Signe osteforretning i kælderen, medens hun boede i stuen sammen med [RN0336] frk. Busk. Tante Signe døde i 1949, men frk. Busk overlevede hende en del år og fortsatte med at drive osteforretningen, hvor familiens osteforbrug blev købt. Jeg fik altid lov til at smage på et stykke ost, hvilket jo var en del af handlen, at kunden smagte sig frem, og det solgte stykke blev så skåret ud af en hel eller halv ost.

På den modsatte side i Frederiks Allé 121 havde min fars [RN0103] fester og [RN0166] onkel radio cykel- og senere hen fjernsynsforretning: Dubgaards Radio & TV. Denne forretning eksisterede med [RN0177] svigersønnen som ejer frem til dennes død i 1996. Det var selvfølgelig ikke hver dag, at vi handlede her, og for det meste var det også min far, som stod for denne del af familiens forbrug. Men jeg kom en del i forretningen, der havde en specielt atmosfære, eftersom onkel gennem mange år grundet sygdom havde været blind, hvilket ikke forhindrede ham i at ekspedere kunderne. Det skete, at en kunde forsøgte at snyde ham med betalingen, men dér gjorde de regning uden vært, onkel havde jo til erstatning for sit manglende syn udviklet sine andre sanser, så han hørte, følte og lugtede bedre end de fleste.

Mange af dagligvarebutikkerne lukkede i takt med, at supermarkederne blev åbnet. I Aarhus var det første af slagsen "Vime", som åbnede i Bruunsgade skråt over for det nuværende "Bruuns Galleri" og Aarhus Oliefabriks administrationsbygning.

Figur 8 Cykelforretningen Montana ved P. Dubgaard, omk. 1933, familiefoto

Dubgaards cykelforretning i Montanagade 29 omkring 1933, før han flyttede til Frederiks Allé og begyndte at handle med radioer. Montanagade er ligesom gaderne omkring karré 81 også en af de små sidegader til Frederiks Allé. Familiefotos.

9. Håndværk og industri i sidegaderne til Frederiks Allé:

Det centrale af boligkarréerne var fra begyndelsen præget af mange små virksomheder i form af håndværkere eller deciderede industriproduktioner. Det gav nærhed til boligerne, men også hvad man på et senere tidspunkt ville benævne miljøproblemer.

Således lå der i en årrække en galvaniseringsfabrik i Wilstersgade 26 eller 28, som grundet datidens omgang med farlige kemikalier senere hen udgjorde en risiko for grundvandet. Da de fleste af maskinsnedkeriets bygninger med undtagelse af det nuværende fælleshus blev revet ned i forbindelse med byfornyelsen af karréen i sommeren 1989, blev vi også udspurgt om produktionsprocesserne i forbindelse med lakering af træmaterialer. I gamle dage blev overskydende væsker ofte hældt i kloakken, hvilket beroligede myndighederne, for så kunne jorden omkring maskinsnedkeriet ikke være forurennet!

Udover håndværk i gårdene var der en stor vognmandsforretning i gården Frederiks Allé 110B, flytte- og vognmand Elgaard samt glarmester Jacobsen i Ewaldsgade i henholdsvis nr. 10 og 6. Endelig var der også en koks- og kulhandler i Holbergsgade nr. 6.

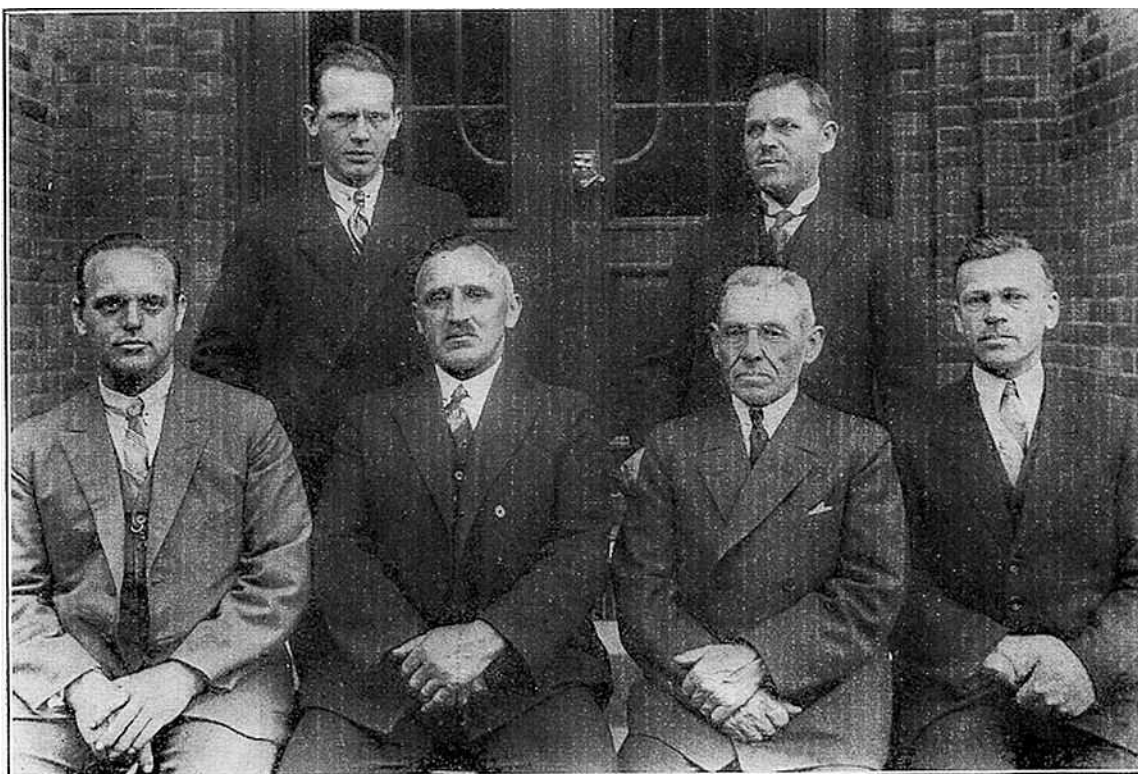
10. Wilstersgade 12A, maskinsnedkeriet og håndværkerne:

Karré 81, som omhegnes af Wilstersgade, Holbergsgade, Halssti og Ewaldsgade, er bygget rundt om en stor industribygning opført i slutningen af 1800-tallet, da Aarhus var kommet godt i gang med sin industrialisering. Min farfar var uddannet snedker i henholdsvis Sjørlev og Viborg, og efter at have arbejdet med træbearbejdningsmaskiner i Horsens og Silkeborg endte han i Aarhus i 1919, hvor han bl. a. arbejdede i Kongsvang Maskinsnedkeri.

I begyndelsen af 1930'erne kom han til Møllers Maskinsnedkeri, som lå i nævnte industribygning i Wilstersgade 12A. Ejeren Tage Møller havde selvfølgelig som så mange andre problemer med 30'ernes krise, så det sammen med personlige problemer gjorde, at han måtte sælge maskinsnedkeriet til min farfar, der fik støtte af bank og familien til at kaste sig ud som selverhvervende.

Min farfar og hans [RN0110] svigerfar var begge aktive medlemmer af fagets fagforening: Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Fagforening. Dengang var arbejdsgivere og arbejdstagere delt meget skarpt op i to helt forskellige klasser, og at bevæge sig fra arbejderklassen over og blive selvstændig var nærmest utænkeligt. Så det blev til en del knotne ord fra min farfars tidligere kollegaer, da han i 1937 blev selvstændig, hvilket min farmor aldrig glemte.

Ved fagforeningens 35 års jubilæum den 03-08-1930 var min farfar netop startet som maskinsnedker i Thage Møllers Maskinsnedkeri det senere Wilstersgades Maskinsnedkeri, som han overtog i 1937:

Den nuværende Bestyrelse:

Siddende: *L. Sørensen, P. Rasmussen, L. Laursen og E. Aastrup.*
Staaende: *J. Christiansen og R. C. Petersen.*

Figur 9 Bestyrelsen ved Savværksarbejdernes og Maskinsnedkernes Fagforenings 35 års jubilæum 03-08-1930

Min far blev udlært som tømrer i 1940 og læste videre til bygningskonstruktør, men fortsatte ikke i studierne til ingeniør, da min farfar "overtalte" ham til at begynde i maskinsnedkeriet. En beslutning han til sin død fortrød. Han var ikke typen på at være selverhvervende, uanset at det medførte en god levestandard.

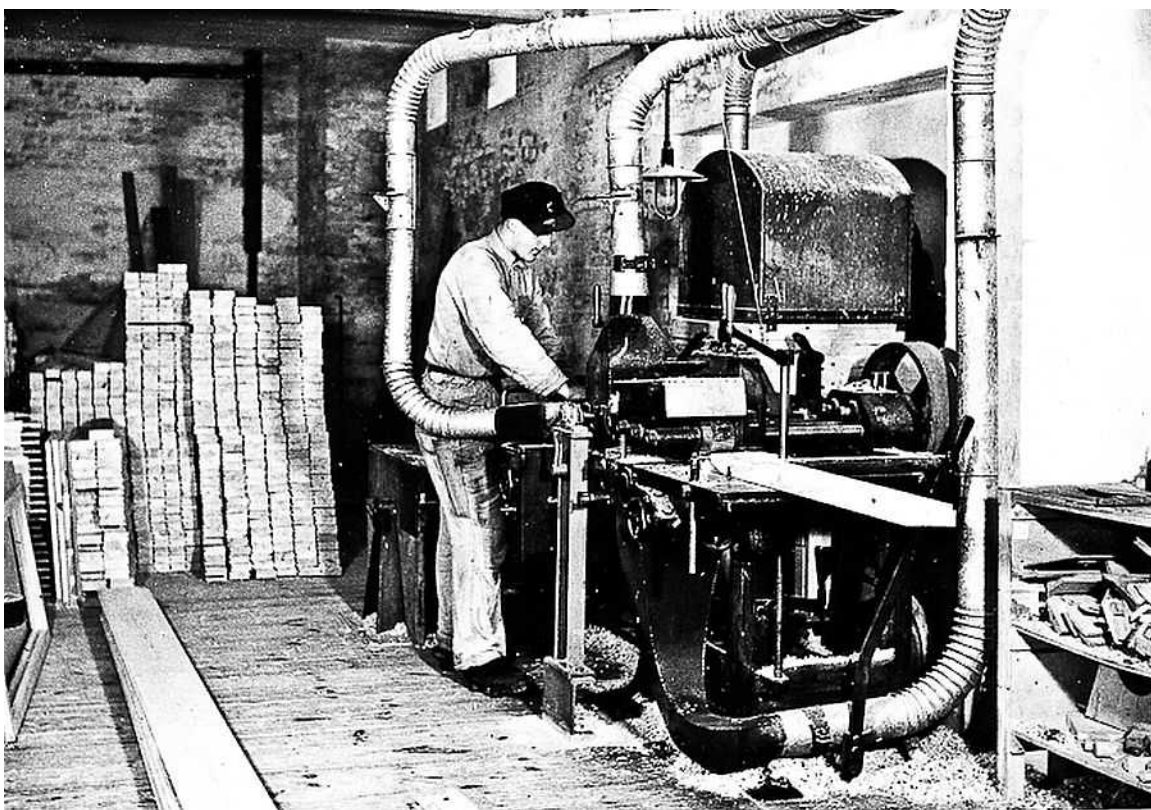
Han var færdig som bygningskonstruktør i 1942 og blev samme år optaget som medindehaver i Wilstersgades Maskinsnedkeri, som var navnet, min farfar drev fabrikken under.

Min fars uddannelse, og den udvidelse maskinsnedkeriet løbende undergik, betød formodentlig efter krigens slutning, at de opførte den bygning, hvor karré 81's fælleshus er indrettet i. Så evt. utilfredshed med bygningens kvaliteter kan rettes hertil.

Den gamle industribygning opført i slutningen af 1800-tallet var formodentlig bygget med det formål at huse flere forskellige lejemål primært af håndværksmæssig karakter. En overlevering siger, at der har været en smed i stueetagen, hvor min far over for mig har udpeget et tildækket brøndhul som vidne om smedens virke.

Maskinsnedkeriet har i mit liv fyldt hele stueetagen på grund af de tunge maskiner. Men på de øvrige etager har der været traditionelle håndværkere. Således residerede tømrmester Graversen i den nu nedrevne 2. sal i fælleshuset. Tømrmester Kai Gerner Larsen havde det midterste værksted i hovedbygningen omgivet af en håndværker på hver sin side, og på 1. sal mod Hallssti holdt tømrmester Aage Broundal til. I nabogården i nummer 8 holder tømrmester Breuner fortsat til som de sidste af disse håndværkere.

Maskinsnedkeriet forarbejdede det rå træ til vindues- og dørkarme, døre, låger og alt det træ i et hus, som skulle have en overfladebehandling, der i gamle dage var blevet udført af snedkeren med håndhøvling og -saven.

Figur 10 Peder ved kehlmaskinen, 16-08-1946 Fønnesbergs Forlag

Maskinsnedkerlærling Peder Therkelsen betjener den store kehlmaskine. Maskinen kunne høvle træet på 3 a 4 sider på en gang. Rummet udgør i dag stueetagen i fælleshuset, og i hjørnet er skorstenen, som pejsen i dag er forbundet til.

11. Tiden efter 1955:

Maskinsnedkeri, tømrervirksomhed og paneler

På maskinsnedkeriets område, som bestod af en stor bagbygning fra slutningen af 1900-tallet og en nyere sidebygning (nuværende fælleshus) samt nogle mindre tilbygninger, skete der en løbende udvidelse, hvor det overhovedet var muligt. Heldigvis kom brandmyndighederne aldrig på kontrol, for disse udvidelser overholdt ikke reglementet, men hvad gjorde kommunen ikke for beskæftigelsen.

Fire garager i Halssti 39 blev købt af vognmand Elgaard og lejet ud med henblik på en mulig udvidelse. Efter byfornyelsen byggede kommunen et hus med bofællesskaber.

En af de sidste bygningsmæssige udvidelser var inddragelse af tørrepladsen (nu taget over vaske- og tørrerum til nr. 12) til en kontorbygning omkring 1967, for nu omfattede maskinsnedkeriet også tømrervirksomhed, så administrationen voksede tilsvarende.

I takt med at de gamle håndværkere gik på pension inddrog maskinsnedkeriet og tømrervirksomheden lokalerne på 1. og 2. sal for i 1979 selv at bruge samtlige lokaler i Wilstersgade 12A, hvilket selvfølgelig var en udfordring, for produkterne skulle bæres op og ned igen. Med den fulde beskæftigelse og fuld gang i byggeriet i 1960'erne var det ikke til at få arbejdsdrengene, så vi havde allerede år forinden installeret to krananlæg, der ved hjælp af palle vogne i et snuptag kunne løfte materialerne op og ned. Der blev så til gengæld nogle arbejdspladser færre til ungarbejdere.

En klage fra nogle af de små huse i Holbergsgade over røggener fra spånfyret betød en installation af et fuldautomatisk spånfyrianslæg, som trak de fornødne spåner ned fra siloen (ved siden af det nuværende fælleshus) til et kæmpe kedelanlæg, der producerede vanddamp til opvarmning af lokalerne herunder tørring af det friske træ. Automatiseringen havde desværre den kedelige konsekvens, at manden, som stod for den manuelle fyring, selv blev fyret.

Fabrikken udvidede også sine produkter med finerede væg- og loftpaneler, som betød installation af et lakeringsanlæg med udluftning mod Halssti. Mærkeligt nok fik vi aldrig klager over lugtgener.

Ingen tvivl om, at fabrikken med alle dens aktiviteter sprængte de fysiske rammer fra begyndelsen af 1970'erne, og min far havde dog også taget højde herfor ved at købe en industrigrund i det nuværende industrikvarter på Gunnar Clausensvej i Viby J. Men samtidig gik byggeriet i stå, så disse planer måtte skrottes, og 1970'erne blev en lang kamp for at få ordrer nok.

Maskinsnedkeriet var selv blevet et bytte for den udvikling, vi kender fra butikkerne i retning af stordrift. Maskinsnedkeriets kunder gik på pension, de unge håndværkere købte selv træbearbejdningsmaskiner, og vinduer, døre og køkkener kom fra store fabrikker et sted langt fra storbyen, hvor arbejdslønnen og ejendomsudgifterne var mindre, og produktionen gav stordriftsfordele.

Af større endnu eksisterende byggerier i Aarhus-området leverede maskinsnedkeriet træet til de tre højhuse på Langenæs, en af fløjene i Aarhus Teknikum og den nye fløj på Marselisborg Gymnasium bygget i 1957/1958.

I slutningen af 1978 med en lavkonjunktur i byggeriet måtte min far erkende, at der ikke længere var arbejdsopgaver nok til at kunne overleve, så maskinsnedkeriet blev sat til salg, hvilket han

desværre ikke selv oplevede, da han døde i en alder af 59 år i juni 1979. Samme sommer solgte mor maskinsnedkeriet til tømrermester Jørn Peter Johansen, som fra 01-09-1979 drev maskinsnedkeriet videre frem til kort tid før, at projekteringen af byfornyelsen gik i gang.

Figur 11 De nyeste bygninger i Wilstersgades Maskinsnedkeri, 1971 Knud Erik Aastrup

Fire tilbygninger udført i perioden 1960 til 1971, hvor billedet er taget. Fra venstre en udvidelse af det lille kontor, dernæst frokoststue til folkene, oven over kranbommen til 1. sal. For neden holder en gummivogn med træ til tørreovnen. Dernæst afkorterværkstedet med lager på 1. sal og yderst til højre det nuværende tørrerum til forhuset med det store kontor ovenpå.

Wilstersgade 12

Wilstersgade 12 blev i midten af 1970'erne moderniseret med nye vinduer med termoglas. Desværre kunne man ikke dengang få termoruder til de gamle dannebrogsvinduer, så det blev moderne vippevinduer helt i tidens ånd. Det ville nogle af os af æstetiske grunde gerne kunne rulle tilbage.

Far forsøgte ad flere omgange at få inddraget bagtrappen til badeværelse, men det tillod brandreglementet ikke, der skulle være to flugtveje i tilfælde af brand.

I 1982 blev der indlagt fjernvarme og varmt vand i hannerne, men lejerne måtte fortsat klare sig uden badeværelse.

I slutningen af 1980'erne trådte Aarhus Kommune i karakter og lagde i april 1988 en byfornyelsesplan for karré 81 ud i offentlig høring. Nu var brandreglementet ændret, så mod en yderligere brandsikring af hovedtrappen fik vi i 1990 langt om længe lov til at inddrage bagtrappen til badeværelse og lægge det gamle wc til køkken, som samtidigt blev udskiftet. Herudover blev taget fornyet og isoleringen forbedret. Den lille vinkelbygning langs med haven, hvor maskinsnedkeriet oprindeligt havde haft et af sine værksteder, blev indrettet til vaske- og tørrerum. Så nu var det slut med dyre møntvaskeribesøg i Frederiks Allé.

Processen omkring byfornyelsen var en efter tiden demokratisk proces med inddragelse af lejerne, der kunne modsætte sig moderniseringen med badeværelserne men ikke de mere tekniske forbedringer.

Det fremgår således af et referat af 26-10-1989: *"Vi mangler fortsat lejernes endelige accept, og M. N. vil give lejerne frist til udgangen af november d. å. I modsat fald vil han være nødsaget til at meddele manglende accept af moderniseringsplanerne til kommunen, der så vil beordre en minimums-modernisering gennemført til ugunst for alle parter."*

Moderniseringen med eget badeværelse i hver lejlighed var altså lige ved at glippe, men til sidst lykkedes det at komme overens.

Under moderniseringen blev lejerne genhuset i nogle andre lejemål, hvor de i lighed med erfaringen fra andre genhusninger faldt så godt til rette, at ingen af dem vendte tilbage til nr. 12.

Mor ønskede ikke at deltage i byfornyelsesprocessen, så hun lod os tre børn få ejendommen i arveforskud med virkning fra 01-10-1989. Fra 01-06-1996 er det alene min søster og jeg, som ejer ejendommen.

Figur 12 Wilstersgade 12 med moderne vinduer tilbageført til dannebrogsvinduer i 2010, 08-02-2002 Torben Aastrup

Billedet fra 08-02-2002 af Wilstersgade 12 viser en del af udviklingen, stedet har undergået. Dannebrogsvinduerne er udskiftet med vippevinduer, men en tilbageførsel til dannebrogsvinduer er påbegyndt i tagetagen. Det er i dag nærmest umuligt at fotografere ejendommene i gaderne for parkerede biler. I 1940' var der stor set ikke en bil i hele gaden. Til gengæld er der nu gode legemuligheder for børnene inde i gårdene.

12. Personer og steder knyttet til levnedbeskrivelsen:

Steder:

Bakken, Duevej 16, 8210 Århus V, matr. nr. 51co Århus Markjorder

Frederiks Allé 121, 8000 Århus C, matr. nr. 264e Marselisborg under Århus Købstads Bygrunde

Frederiks Allé 126, 8000 Århus C, matr. nr. 218 Marselisborg under Århus Købstads Bygrunde
Hans Broges Gade 16, 8000 Århus C, matr. nr. 732q Marselisborg under Århus Købstads Bygrunde
Hestehavevej 2D, 8270 Højbjerg, matr. nr. 170g Marselisborg under Århus Købstads Bygrunde
Jordbrovej 4, 8200 Århus N, matr. nr. 53aø Århus Markjorder
Wilstersgade 12, 8000 Århus C: Matr. nr. 362a Marselisborg under Århus Købstads Bygrunde
Wilstersgade 12A, 8000 Århus C: Matr. nr. 362q Marselisborg under Århus Købstads Bygrunde

Personerne:

RN0102 Ejnar Vilhelm Aastrup, født i Sjørslev Sogn, Østervandetvej 19, Lysgård Herred. Død 01-02-1961 i Århus, Sankt Lukas Sogn, Marselisborg Hospital, Hasle Herred.

RN0103 Ingeborg Kamilla Aastrup, født 27-01-1897 i Sjørslev Sogn, Østervandetvej 19, Lysgård Herred. Død 28-07-1983 i Århus, Skejby Sogn, Plejehjemmet Caritas, Hasle Herred.

RN0107 Ane Thørring, født 19-06-1893 i Haubro Sogn, Års Herred. Død 28-08-1978 i Århus, Langenæs Sogn, Marselisborg Hospital, Hasle Herred.

RN0108 Knud Erik Aastrup, født 05-02-1920 i Århus, Sankt Pauls Sogn, Frederiksbjerg Torv 5, Hasle Herred. Død 08-06-1979 Århus, Sankt Pauls Sogn, Hestehavevej 2D, Hasle Herred.

RN0110 Anders Peter Thørring, født 15-04-1866 i Binderup Sogn, Binderup Skole, Gislum Herred. Død 04-03-1839 i Århus, Sankt Johannes Sogn, De Gamles Hjem, Hasle Herred.

RN0111 Kristine Kristensen, født 29-10-1868 i Haubro Sogn, Bandsholm, Års Herred. Død 30-09-1957 i Århus, Sankt Markus Sogn, Bethaniahjemmet, Hasle Herred.

RN0166 Peder Kristian Dubgaard, døbt Laursen, født 24-06-1894 i Rom Sogn, Skodborg Herred. Død 07-11-1978 i Århus, Sankt Johannes Sogn, Århus Kommunehospital, Hasle Herred.

RN0177 Knud Panum Sørensen, født 20-11-1920 i Hadsten Sogn, Sabro Herred. Død 20-12-1996 i Århus, Møllevang Sogn, Århus Amtssygehus, Hasle Herred.

RN0182 Daisy Grethe Jensen, født 29-01-1920 i København, Davids Sogn, Jagtvejen 133, Sokkelund Herred. Død 27-12-2010 på plejehjemmet Møllegården i Brabrand.

RN0183 Erik Mortensen, født 28-12-1938 i København, Garnisons Sogn, Dronning Louises Børnehospital, Øster Farimagsgade, Sokkelund Herred. Død 10-01-2012 på Amtssygehuset i Aarhus.

RN0184 Torben Aastrup, født 1946 i Århus, Århus Domsogn, Fødeklubben Østergade 30, Hasle Herred.

RN0185 Karin, født 1948 i Århus, Århus Domsogn, Fødeklubben Østergade 30, Hasle Herred.

RN0214 Christian Valdemar Jensen, født 17-07-1890 i København, Den Kongelige Fødselsstiftelse, Sokkelund Herred. Død 30-07-1956 i København, Sankt Johannes Sogn, Kommunehospitalet, Sokkelund Herred.

RN0215 Olivia Marie Johansen, født 26-03-1900 i København, Kapernaums Sogn, Frederikssundsvej 19 st, Sokkelund Herred. Død 11-12-1984 i København, Bispebjerg Sogn, Bispebjerg Hospital, Sokkelund Herred.

RN0290 Nielsine Thørring (Tante Signe), født 31-01-1873 i Kongens Tisted Sogn, Gislum Herred. Død 25-09-1949 i Århus, Vor Frue Sogn, Århus Amtssygehus, Hasle Herred.

RN0336 Helene Busk, fødsel og død ukendt.

13. Efterskrift:

Mors død

Vores mor RN0182 Daisy Grethe Jensen døde 27-12-2010 på lokalcenter Møllegården i Brabrand, efter en blodprop i hjernen havde gjort hende lam i højre side og med tab af tale og evnen til at spise. Siden 1984 havde hun boet på Langenæs, som hun gennem disse år havde betragtet som hendes levested.

Flytningen fra Jordbrovej til Wilstersgade

I begyndelsen af 2011 lykkedes det mig at finde tidspunktet for, hvornår vi flyttede fra Jordbrovej 4 til Wilstersgade 12.

En lang række kirkebøger frem til 1950 var blevet frigivet og herunder kirkebogen for min fødsel. Den indeholdt faktisk en nyhed. Jeg har aldrig kunnet få ud af [RN0182] mor, hvornår [RN0108] de flyttede fra Jordbrovej 4 til Wilstersgade 12. Men af indføringen af min fødsel og dåb fremgår det, at den 31-07-1946 boede de på Jordbrovej 4 og ved min dåb den 20-10-1946 boede de i Wilstersgade 12!

Dette er samtidig forklaringen på, hvorfor jeg blev døbt i Sankt Lukas Kirken og ikke Sankt Johannes Kirken, som Jordbrovej hørte under, og som mor heller ikke kunne forklare.

Det må have været lidt af en udfordring at skulle føde og umiddelbart efter pakke og flytte sit bohavn til en anden lejlighed, selvom de ikke havde så stort et indbo at flytte med dengang.

Synd at min mor ikke nåede at få det at vide.